

آثار فردی گناه در دنیا و آخرت از دیدگاه آیات و روایات

صغری محبی تبار^۱

چکیده

سرنوشت آدمی در گرو اعمال و افعال خویش است. از آنجایی که انسان موجودی مختار است می‌تواند در تعیین سرنوشت خود موثر واقع شود. بعضی از اعمال وی خارج از دایره فرامین و نواهی الهی است که با عنوان گناه مطرح است. بدون شک گناه آدمی آثاری دارد که با انجام آن به وجود آمده است. آثار گناه در بعد فردی هم در دنیا باقی میماند و هم در آخرت. هدف نوشتار حاضر بیان این‌گونه آثار است. روش تحقیق توصیفی_ کتابخانه‌ای است. تخریب قوه عقل و تشخیص، دردهای ناعلاج عفونی، تشنجات عصبی، انتقال سل و هاری، فراموش کاری، دیگر آسیب‌های جسمانی، معشیت ضنک، محروم شدن از محبت خداوندی، مانع عاقبت به خیری، قساوت قلب، مانع استجاب دعا، کوردلی، رهایی زبان، خسران و تباهی، آتش دوزخ نیز از آثار گناه به شمار می‌روند.

کلید واژه‌ها: گناه، آثار فردی، آثار دنیوی، آثار اخروی، معصیت، ذنب.

^۱ سطح ۲، حوزه زینبیه آبیگ قزوین.

مقدمه

گناهان در یک تقسیم بندی به صغیره و کبیره تقسیم می‌شوند و می‌توان آن را به بدنی و غیر بدنی نیز تقسیم کرد؛ البته هر نافرمانی و گناهی که در مقابل فردی بزرگ صورت گیرد، بزرگ است. یعنی گناه (اگر چه کوچک باشد) چون نافرمانی از خداوند محسوب می‌شود، بزرگ است. لیکن منافات ندارد برخی از گناهان نسبت به بعضی دیگر بزرگ و کوچک باشند.

با توجه به این که هر عملی، عکس العمل متناسب با خود را به دنبال دارد و هر رفتاری، آثاری را در پی دارد، رفتار خوب و بد آدمی نیز آثار متفاوتی بر خود شخص و نیز بر محیط و سایر افراد بر جای می‌گذارد. از مسلمات دین و علم و تجربه است که کردار انسان، خواه نیک، خواه بد، دارای پیامد و نتیجه، در دنیا و آخرت است و همچون بذری است که در جهان کاشته می‌شود؛ اگر بذر گل بوده، نتیجه اش گل است و اگر خار بود، نتیجه اش خار است.

تا به حال تحقیقاتی در رابطه با این موضوع صورت گرفته است، از جمله: مقاله **نگاهی به آثار دنیوی و اخروی گناهان از منظر قرآن و روایات** نوشته محمد رضایی مجید پور که به بررسی آثار سوء گناه بر زندگی انسان در هر دو جهان و با تکیه بر آیات و روایات پرداخته است اما در مورد آثار فردی گناهان مطلبی بیان نکرده است. وجه تمایز نوشتار حاضر با سایر آثار مذکور در بیان آثار فردی گناهان از نگاه آیات و روایات است.

از آنجا که سرنوشت انسان وابسته به اعمال و عملکرد اوست و لذا هر گونه عملکردی که از آدمی سر زند باعث تغییرات و اثراتی در این عالم خواهد شد و لازم است که شخص به شناخت آثار فردی گناه بپردازد تا عمل به گناه کاهش چشمگیری پیدا کند. از این روز در این تحقیقه که به شیوه توصیفی و به روش کتابخانه ای نگاشته شده است در پی پاسخ به این پرسش است که گناه چیست؟ و اهداف این پژوهش شناخت آثار فردی دنیوی و اخروی گناه می‌باشد.

۱_ تعریف گناه

گناه به معنای نافرمانی از دستورات خدا است.^۱ به سخن دیگر انجام دادن کاری که خدا از آن نهی کرده یا ترک کاری که به آن امر کرده است.^۲

گناه یک مفهوم مهم در اخلاق اسلامی است که مسلمانان آن را به عنوان هر چیزی که خلاف دستورهای خدا در اسلام باشد یا نقض قوانین و هنجارهای مقرر در دین می‌دانند.^۳

در اسلام گناه بر دو قسم کبیره و صغیره است.^۴ گناهان کبیره در تعالیم دینی اسلامی گناهایی هستند که در قرآن و حدیث بر مرتکبین آنها وعده آتش دوزخ داده شده است. بر اساس تعالیم دینی اسلامی، کسی که گناه کبیره از او سر زند و توبه ننماید فاسق است و نمی‌شود در نماز به او اقتداء کرد و شهادتش پذیرفته نیست و پس از مرگ مستحق عقوبت الهی است مگر اینکه فضل الهی شامل حالش شود. حدیثی به حضرت محمد(ص) منسوب است که شفاعتم را برای صاحبان گناهان کبیره از امتم ذخیره کرده‌ام. شفاعت من برای صاحبان گناهان کبیره از امتم می‌باشد، اما نیکوکاران، یعنی ترک کنندگان کبائر، برایشان راه مؤاخذه نیست.^۵

گناه کبیره در باورهای اسلامی گناهی است که مستوجب عقاب می‌شود. گناه کبیره اثرش مسخ شدن روح انسان است یعنی روح انسان فطرت پاک خود را به کلی از دست می‌دهد و میل انسان به کارهای نیک و خدایی کاهش می‌گیرد و در عوض میل به گناهان دیگر افزایش می‌یابد.

گناهان صغیره در باورهای اسلامی به نوعی از انواع گناه گفته می‌شود. در این باور، گناهان به دو دسته صغیره و کبیره تقسیم خواهند شد. این تقسیم‌بندی در قرآن صورت گرفته است. مثلاً در آیه ۴۹ سوره کهف آمده است: ﴿وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَنَا مَا لِيْذَا الْكِتَابِ لَا يَغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا﴾؛

قرائتی، گناه شناسی، ص ۷^۱

سجادی، فرهنگ معارف اسلامی، ج ۲، ص ۴۲۹^۲

دستغیب، گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۶^۳

همان، ص ۱۱^۴

همان، ص ۲۷^۵

ترجمه: «به او می‌گویند: ای وای بر ما! این چه نامه‌ای است که هیچ [گناه] کوچک و بزرگی را فرونگذاشته، جز این که همه را به حساب آورده‌است.»

در فرق بین گناه صغیره و کبیره موارد متعددی ذکر شده‌است، از جمله آنکه در گناه کبیره، حد یا تعزیر واجب می‌شود و خداوند در قرآن نسبت به ارتکاب آن تهدید به عذاب کرده‌است؛ برخلاف گناه صغیره. همچنین در حرمت و ممنوعیت گناه کبیره، نص یا اجماع محقق خواهد بود ولی دربارهٔ گناه صغیره چنین نص و اجماعی وجود ندارد.^۱

۲- آثار فردی گناه در دنیا

الف) آثار جسمی

۱- تخریب قوه عقل و تشخیص

برخی از گناهان آثاری سوء بر روی قوه عاقله انسان دارند که ضررهای آن جبران ناپذیر است و کانون گرم خانواده‌ها را نیز تهدید می‌کند. گناه نیز عامل اختلال در فهم و ادراک انسان می‌باشد و نقش منفی گناه در استعدادهای ذهنی و فراگیری انسان قابل انکار نیست. گناه نیز عامل اختلال در فهم و ادراک انسان می‌باشد و نقش منفی گناه در استعدادهای ذهنی و فراگیری انسان قابل انکار نیست.

در مواردی که انسان، حکم مخالف عقل عملی را ترجیح می‌دهد، در واقع تحت تأثیر قوه غضبیه و یا شهویه، حسن آن را قبول کرده و براساس همین پذیرش، حکم به وجوب عمل کرده و آن را انجام می‌دهد و مطابق با حکم مخالف عقل عملی، عمل می‌نماید.^۲ این ارتکاب گناه‌آلود اگرچه با علم به خوبی و بدی صورت می‌پذیرد، اما در اثر تکرار عمل برخلاف مقتضای عقل عملی، عمل ناپسند در نفس ملکه و راسخ می‌شود، به گونه‌ای که حتی عقل عملی، دیگر علیه آن عمل ناپسند حکمی نمی‌کند و آن را به هیچ‌وجه قبیح و زشت نمی‌شمارد^۳ و کار به آن جا می‌رسد که از عمل مطابق با عقل

ابن کثیر، تفسیر ابن کثیر، ج ۲، ص ۲۸۵^۱

ر. ک: طباطبائی، رسائل سبعة، ص ۱۳۶، ۱۷۶ و ۲۰۰^۲

ر. ک: طباطبائی، مجموعه مقالات، ج ۱، ص ۱۱۲ - ۱۱۴^۳

عملی (یعنی آنچه انجام نشده و در واقع حسن دارد) یا هیچ تصویری ندارد و یا آن که حتی آن را زشت و ناپسند می‌داند.

این سخن به آن معناست که، ملکه شدن حالت غیر اعتدالی قوای شهویه و غضبیه در نفس و نبود اعتدال، موجب می‌شود آنچه خوب است را بد بداند و یا هیچ تصویری از آن در ذهن نداشته باشد؛ همین نداشتن اعتدال، زمینه را برای از دست دادن فضایل و خوبی‌های دیگر و یا تحصیل سایر رذایل و گناهان فراهم می‌سازد و در نتیجه مقتضی اختلال در شناخت فضایل اخلاقی و کارهای نیک دیگر، فراهم می‌آید.

گناه و عدم التزام به عقل عملی، که عامل بر هم خوردن عدالت در توان غضبی و شهوی است، عدم اعتدال عقل در حوزه عمل را فراهم می‌آورد و گناهکار، دچار رذایل عقلانی شده و در نتیجه کارکرد نادرست عقل (خطا، عدم فهم و گندی در فهم) گریبان‌گیر او می‌شود.^۱

۲- دردهای ناعلاج عفونی

از دیگر آثار و پیامدهای خطرناک گناهان مبتلا شدن به بیماری‌های ناعلاج و عفونی است که دامنگیر فرد مبتلا به آن است. در زمان ما انواع بیماری‌ها افزایش یافته، از طرفی در روایات آمده که گناهان اگر افزایش یابد و متنوع شود، دردها و بیماری‌های تازه‌ای پدید می‌آید؛ ترک گناه لازم و ضروری است. انسان برای خودسازی و تقرب به خداوند باید از گناهان دست بردارد و راه عبادت و معنویت را در پیش گیرد. ترک گناه باعث سلامت روانی انسان می‌شود و از بسیاری دردها و بیماری‌های جسمی و روانی پیش‌گیری می‌کند.

تحقیقات و گزارش‌ها نشان می‌دهد که در دهه‌های اخیر بیماری‌های جسمی و روانی به صورت چشم‌گیری افزایش یافته و هر روز بیماری‌هایی کشف می‌گردد. یا افراد به بیماری‌های ناشناخته‌ای مبتلا می‌شوند.^۲

^۱ <https://article-tebyan-net.cdn.ampproject.org>

^۲ درویزه، ایدز و ریشه‌یابی بحران‌های اخلاقی در غرب، ص ۱۰-۵۱

رسول خدا (ص) در مورد گروه اول، دوم و سوم فرمود: «آنانی که در ایمان و عبادات و طاعات و کارهای نیک بر دیگران پیشی گرفته‌اند، بدون محاسبه وارد بهشت می‌شوند و افراد میانه که محرمات را ترک کرده و واجبات را انجام داده‌اند و احیاناً به گناهان صغیره (لَمَم) مبتلا شده‌اند، حساب آسانی خواهند داشت؛ اما آنان که اهل گناه بوده و با بی‌تفاوتی به دستورات پروردگار به خویشتن ستم روا داشته‌اند، محاسبه آنان سخت و در طول مدت محشر به درازا می‌کشد.»^۲

۴_ محوشدن اعمال نیک

یکی از پیامدهای اخروی گناه، حبط، یعنی محوشدن اعمال نیک است. آدم گنهکار نمی‌تواند به کارهای نیکش دل ببندد؛ زیرا چه بسا گناهان او، ثواب کارهای نیکش را از بین می‌برند. رسول گرامی اسلام (ص) فرمود: «روز قیامت، شخصی در مقابل پروردگار خود می‌ایستد و نامه عملش به او داده می‌شود. پس، اعمال نیک خویش را در نامه عملش مشاهده نمی‌کند و می‌گوید: «پروردگارا! این پرونده عمل من نیست؛ زیرا اعمال نیکی را که انجام داده‌ام، در آن نمی‌بینم.» به او گفته می‌شود: پروردگار تو چیزی را گم و فراموش نمی‌کند؛ بلکه عمل خوب تو به جهت غیبت از فلانی، از بین رفت.

سپس، شخص دیگری به پیشگاه الهی آورده می‌شود و نامه عملش به او داده می‌شود. پس، در پرونده خویش طاعات فراوانی مشاهده می‌کند و می‌گوید: «خدایا! این پرونده عمل من نیست؛ زیرا من این اعمال نیک را انجام نداده‌ام.» به او گفته می‌شود: فلانی از تو غیبت کرد. پس، خوبی‌های او از نامه عملش به نامه عمل تو منتقل شده است.»^۳

جم: ۳۲^۱

^۲ آقمی مشهدی، تفسیر کنز الدقائق، ج ۱۰، ص ۵۶۳

^۳ نوری، مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۱۲۱

ناگفته نماند که عکس این قضیه هم صادق است؛ یعنی اعمال نیک انسان می‌تواند آثار مخرب گناهان را از بین ببرد؛ چنان‌که خداوند فرمود: «إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ؛ همانا نیکی‌ها، بدی‌ها را از میان می‌برند.» کارهای خوبی همچون: توبه، صدقه، صله رحم و بسیاری از رفتارهای خوب، آلودگی‌ها و پیامدهای گناهان را پاک می‌کنند.

۵_ عذاب قبر

هنگام مرگ، روح انسان از بدن به طور کامل جدا می‌شود و به هنگام رستاخیز، خداوند متعال بار دیگر بدن و استخوان‌های پوسیده و خاک‌شده آدمی را حیات مجدد می‌دهد و روح، دوباره به آن برمی‌گردد.^۱ پاداش‌ها و عذاب‌های اخروی، از لحظه مرگ انسان و ورود به عالم برزخ آغاز می‌شود و تا روز قیامت ادامه می‌یابد. مراد از برزخ، عالم قبر است؛ جهانی که انسان تا روز قیامت در آن زندگی می‌کند. امام صادق (ع) در مورد گرفتاری عالم برزخ فرمود: «وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ إِلَّا الْبَرْزَخَ؛^۲ به خدا قسم! تنها چیزی که من برای شما می‌ترسم [که گرفتارش شوید]، برزخ است.»

هود: ۱۱۴^۱

یس: ۷۹^۲

قمی، تفسیر قمی، ج ۲، ص ۹۴^۳

نتیجه گیری

این تحقیق با عنوان آثار فردی گناه در دنیا و آخرت از دیدگاه آیات و روایات است. همه گناهان از آن جهت که مخالفت با فرمان الهی و مایه لکه دار شدن مقام بندگی است، امری زشت و گران محسوب می گردند. بررسی های انجام شده درباره ی گناه نشان می دهد که نتیجه انجام گناه خوشایند نیست و تاثیر آن بر زندگی نیا و آخرت فرد ناخوشایند است. در عصر حاضر نافرمانی خداوند خیلی عادی شده است و گاهی دیده می شود که مسلمانان خداباور نیز به راحتی مرتکب گناه می شوند. مقاله ی حاضر، گناه و آثار جسمی و معنوی و اخروی گناه را مورد بررسی قرار داده است.

از آثار جسمی گناه می توان به تخریب قوه عقل و تشخیص، دردهای ناعلاج عفونی، تشنجات عصبی، مانع شرم و حیا، فراموش کاری (نسیان)، معشیت ضنک (زندگی سخت دنیوی) اشاره کرد.

و آثار معنوی و اخروی گناه عبارتند از: ۱_ محروم شدن از محبت خداوندی ۲_ مانع عاقبت به خیری ۳_ قساوت قلب ۴_ مانع استجابت دعا ۵_ کوردلی ۶_ رهایی زبان ۷_ خسران و تباهی ۸_ آتش دوزخ ۹_ حسابرسی دقیق و سخت ۱۰_ محوشدن اعمال نیک ۱۱_ عذاب قبر.

فهرست منابع

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- (۱) آمدی، عبد الواحد بن محمد تمیمی، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه: محسن موسوی، قم: دار الحديث، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۸۳ ش.
- (۲) ابن کثیر، اسماعیل بن عمر، تفسیر ابن کثیر، بیروت: دارالکتب العلمیه، چاپ اول، ۱۴۱۹ه.ق.
- (۳) ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول، قم: آل علی (ع)، چاپ دوم، ۱۳۸۲ه.ش.
- (۴) ابن طاووس، علی بن موسی، مجمع الدعوات، بی جا: بی نا، چاپ اول، ۱۳۸۹ه.ش.
- (۵) بهشتی، ابوالفضل، به سوی بیداری و راه های گریز از غفلت، بی جا: انتشارات نسیم، چاپ اول، ۱۳۸۶ه.ش.
- (۶) حرعاملی، محمد بن حسن، قم: موسسه آل البيت (ع) الاحیاء التراث، چاپ اول، ۱۴۱۶ه.ق.
- (۷) دستغیب شیرازی، سید عبد الحسین، گناهان کبیره، تهران: جهان، چاپ ششم، بی تا.
- (۸) درویزه، ابوالفضل، ایدز و ریشه یابی بحران های اخلاقی در غرب، گیلان: انتشارات دانشگاه گیلان، چاپ اول، ۱۳۷۵ه.ش.
- (۹) سجادی، جعفر، فرهنگ معارف اسلامی، تهران: کومش، چاپ دوم، ۱۳۷۳ه.ش.
- (۱۰) شیخ صدوق، معانی الاخبار، بیروت: دارالمعرفه، چاپ اول، ۱۳۸۱ه.ش.
- (۱۱) طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر جوامع الجامع تهران: انتشارات دانشگاه تهران و مدیریت حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۳۷۷ ش.
- (۱۲) طباطبایی، سید محمد حسین، رسائل سبعة، قم: بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی، چاپ اول، ۱۳۶۲ه.ش.
- (۱۳) -----، مجموعه مقالات، تهران: دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۱ه.ش.
- (۱۴) -----، المیزان، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ نهم، ۱۳۸۳ه.ش.
- (۱۵) علی بن ابی طالب علیه السلام نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، قم: دفتر نشر الهادی، چاپ چهارم، ۱۳۷۹ ش.

- ۱۶) قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، چاپ اول، ۱۳۹۷ ش.
- ۱۷) قرائتی، محسن، گناه شناسی، تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۶ ه.ش.
- ۱۸) قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا، تفسیر کنز الدقائق، بی جا: شمس الضحی، چاپ دوم، ۱۳۹۴ ه.ش.
- ۱۹) قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر قمی، بی جا: بنی الزهرا، چاپ دوم، ۱۳۹۲ ه.ش.
- ۲۰) کلینی، محمد بن یعقوب، سید جواد، اصول الکافی، مترجم: مصطفوی، سید جواد، تهران: کتاب فروشی علمیه اسلامی، چ ۱، ۱۳۶۹ ش.
- ۲۱) مجلسی، سید محمد باقر، بحارالانوار، بیروت: موسسه الوفاء، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.
- ۲۲) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم: نشر دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
- ۲۳) مراغی، احمد بن مصطفی، تفسیر المراغی، بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ اول، ۱۳۶۵ ق؛ ۱۹۴۶ م.
- ۲۴) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ بیست و هشتم، ۱۳۷۵ ش.
- ۲۵) مطهری، مرتضی، روایت ها و حکایت ها، تهران: بوستان کتاب، چاپ بیستم، ۱۳۹۷ ه.ش.
- ۲۶) نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و المستنبط المسائل، تحقیق: موسسه آل البيت علیهم السلام، قم: مؤسسه آل البيت (ع) الاحیاء التراث، چاپ دوم، ۱۳۶۸ ش.
- ۲۷) <https://article-tebyan-net.cdn.ampproject.org>